

Jan Amos Komenski.

(V spomin tristoletnice.)

Druga je občinska ali narodna šola, kjer za to umeščeni učitelji vzgajajo mladino od 6. do 12. leta. Tu naj se uče otroci: 1. čitati in pisati v materinem jeziku; 2. prepevati razne pesni; 3. računiti; 4. tu se mora znanje zgodovine božje in posvetne vpeljati, dalje slovnica, pravopisje, tako, da bi bili sposobni stopiti v latinske šole. Narodna šola mora biti v vsakem mestu, trgu, v sleharni vasi t. j. občini brez izjeme.“

„Tretja šola je latinska ali gimnazij, kjer se mladeniči od 12. do 18. leta morajo priučiti latinskega jezika popolnoma, grškega in hebrejskega pa v toliki meri, da bi mogli v teh jezicah čitati brez prevajanja zgodbe sv. pisma stare in nove zaveze. Razven tega naj se priučé vseh ved, ki so potrebne za daljne študije v modroslovji, pravoslovji, bogoslovji, zdraviloznanstvu itd. V vsakem večjem mestu mora biti jedna taka šola.“

„Četrta visoka šola (vseučilišče) naj bode vsaj jedna v vsaki deželi.“

Po dokončanem šolanju naj vsak določi še štiri leta za potovanje. — Po načrtu Komenskega so osnovali šole po vseh deželah zapadne in srednje Evrope. Komenski ni prikrival in tajil nikomur svojih novih idej, tikajočih se uredbe in preosnove šolstva. V isti dobi je živel na Nemškem Ratichius, ki je bil poznat kot imeniten in sloveč pedagog; ta je namreč iznašel nek nov način poučevanja jezikov ter se je s tem bahal, da je po njegovi metodi (učbi) mogoče v jako kratkem času priučiti se latinskega, grškega, hebrejskega in drugih tujih jezikov; razven tega pa še to, da zna način, kako bi bilo mogoče po vsi Nemčiji vpeljati samo jeden jezik in jedno vero. Komenski se obrne do njega s prošnjo, naj mu o tem novem načinu blagoizvoli nekaj natančnejega podati. Toda

Ratichius plemenitega Komenskega ni spoznal vrednim, da bi mu bil ustregel, izjavši se, naj poprej svojo iznajdbo proda kakemu kralju ali knezu za drag denar.

Takrat Komenski najde prijatelja in dobrotnika na Angleškem, kjer so česke brate sprejemali prijazno bolj iz političkih nego verskih razlogov; bil je to Samuel Hartlieb; ta je za uresničenje Komenskega idej pridobil med Angleži mnogo mecenatov, ki so podpirali česke brate.

Kmalu na to l. 1631. izda Komenski v latinskem jeziku didaktični spis: „*Janua linguarum reserata*“ (vrata odprta jezikom). To delo njegovo vsprejmó vsi tedanji učenjaki z veseljem — in tekom 10 let je bilo prevedeno na grški, češki, poljski, nemški, švedski, holandski, angleški, francoski, španski, ogerski, arabski, turški, perzijanski in mongolski jezik. Ta imeniten spis obsega nov način jezikov — sosebno materinega jezika učiti se. Komenski izvestno ni slutil, da bode s tem delom dosegel toliko slave, ker ga je namenil izvirno le za jeden razred „lešenske šole“ in ga je poslal med svet kakor na ogled.

Leta 1632. izvolijo Komenskega nadzornikom pojedinih bratovskih občin; njegova naloga je bila, voditi lešenski gimnazij, propovedovati ter nadzorovati bratovske cerkve, da bi se med njimi vzdrževal potrebni in pravi red. Poljski plemenitniki so pošiljali svoje sinove v lešensko šolo, ker je ta pod voditeljstvom Komenskega slovela daleč na okoli kot najboljša. Takrat je Komenski spisoval šolske knjige in ob jednem svojo „pansofijo“, hoteč s tem spisom ustreči vsenu človestvu. V ta namen je iskal imovitega prijatelja in dobrotnika, ki bi njega in njegove sodelovalce podpiral z denarjem za to podjetje; že takrat je nameraval svojo „pansofijo“ (vsevedo), filozofsko delo, na katerem je

deloval vse svoje življenje, katero pa mu ni bilo dano dokončati in izdati. Z omenjeno „pansofijo“ je nameraval doseči, da bi filozofski in rečni (realni) nauk, vede in znanosti postale pristopne večjemu številu ljudi, nego se je to godilo v poprejšnjih časih, ko je bila samo pojedincem dana prilika, pridobiti si znanja in vednosti; nameraval je torej razširjati vseobčno omiko, tedaj ravno to, kar mi nameravamo s sedanjo šolo. Ta načrt mu je dal toliko dela, da l. 1638. ni mogel predloga švedskega državnega zbora sprejeti, da bi ondotne šole preosnoval in izboljšal.

Stoprav l. 1641., iskaje mecenata, ki bi ga pri delovanju izdatno podpiral, dobi angleškega parlamenta povabilo, ki je na Hartliebov prigovor poklical Komenskega, da bi prevzel voditeljstvo na ustavu za vzgojo učenjakov ter tam, vseh pozemeljskih skrbij prost, dokončal svoje delo. Jeseni tega leta se Komenski poda na Angleško — toda nerad, ker je že takrat imel nizozemskega bogatega kupca, Ljudevita pl. Geera, kot svojega največjega prijatelja in podpornika. Ljudevit pl. Geer se je v tistem času mudil na Švedskem ter je uporabljeval svoje velikansko premoženje za razne dobre namene, tako da ga je Komenski imenoval evropejskega dobrotnika. Ko Komenski pride na Angleško, dobi takoj poziv od Ljudevita Geera, naj pride k njemu. Komenskemu se je na Angleškem godilo slabo zaradi domače vojske in upora na Irskem; zato se je trudil, da bi mu bratovska cerkev dovolila to deželo zapustiti.

Prihodnje leto 1642. se poda Komenski na dvakratno povabilo Ljudevita plem. Geera na Švedsko, kjer naj bi s pomočjo tega plemenitega moža v pokoji in brezskrbno nadaljeval svoja pričeta dela. Toda boječ se verskih prepиров in nemirov tam ne ostane dolgo. Prišedši v Norkoeping, kjer je Ljud. plem. Geer navadno bival, ga ni našel ondi, ter se poda takoj za njim v Stockholm. Tukaj bi rad videl Kristino, hčer Gustava Adolfa, kjer se

je tudi seznanil z Ivanom Skytejem, slavnim učenjakom in učiteljem Gustava Adolfa in slovečega kancelarja Alexa Oxenstierna. Zadnji se je za Komenskega jako zanimal ter ga izpraševal prav natanko; o didaktiki in filozofiji sta se pogovarjala štiri dni. Slavni Oxenstierna je med drugim Komenskemu rekel: „Spoznal sem že v svojih mladih letih, da je sedanji način poučevanja prisiljen in nenaraven, nisem pak mogel temu pravega vzroka najti. Po kraljevem ukazu prišedši na Nemško, pogovarjal sem se o tem z različnimi učenjaki zvem tudi, da Ratichius poučuje po pravi metodi, zato nisem miroval popred, dokler se nisem snidel z njim. Toda namesto razgovora ponudi mi jednega izmed kvartantov za prebiranje. Pri tem zapazim kmalu, da napake sicer pri poučevanju odkriva dobro, vendar pa ne ve nobene pomoči zoper nje. Vi stojite na pravi podlogi, le tako napredujte!“ Ko mu na to Komenski odvrne, da misli didaktične študije opustiti in se k realnim obrniti, reče mu Oxenstierna: „Vem, da imate kaj višjega na umu, kajti prečital sem Vaš „Prodromus k pansofiji“ (napotek k vsevedi); ali o tem kaj več jutri, ker me kličejo še druga opravila“.

Prihodnjega dne je kancelar preiskaval še natančneje pansofistiške misli Komenskega, ki je namreč že nekoliko let poprej spisal napotek ali uvod k svoji „pansofiji“ ter ga poslal svojemu dobrotniku Ljud. plem. Geeru; ta ga je pa dal dvakrat natisniti proti volji Komenskega. — Prvikrat je ta spis prišel na svetlo l. 1637. v Oxfordu pod naslovom: „Conatum Comenianorum praeludia“ (predigra Komenskega podjetij); dve leti pozneje pa v Londonu „Pansophiae prodromus“, ki ga je imel v rokah švedski kancelar. S tem spisom Komenski opozori ves učeni svet v Evropi náse ter dohajali so mu od vseh krajev dopisi, naj v tem delu napreduje. Posebno nagovarja Komenskega učenjak Skyte, naj opusti študije pansofistiške ter se poprime boljše

didaktike, kar on na veliko veselje Ljud. plem. Geera tudi oblubi. Za bivanje so mu odločili mesto Elbinke, ne daleč od Gdanskega (Danzig) na Pruskem, kamor se Komenski preseli meseca vinotoka leta 1642.; tja je prišla tudi njegova rodbina

iz Lešna. Tukaj je deloval z nekaterimi svojimi tovariši, ki so tudi dobivali podporo od Ljud. plem. Geera, hoteč tako dovršiti svoje delo po osemletnem premissljevanji. (Dalje prih.)

J. Ravnikar — Litija.

Na katerih berilih II. in III. čitanke bi se dalo iz zdravjeslovja (higijene) poučevati in v katerem obsegu?

V tisoč slučajih imajo ljudje kaj napačne nazore o ohranjenju in zboljšanju zdravja; rabijo mnoge praznoverne pripomočke, da bi se ustavljali boleznim. Gotovo je na pravem mestu, da ljudska šola tudi v tej stvari na izboljšanje omenjene nedoslednosti deluje. Ker pa pouk iz zdravjeslovja ne more biti poseben predmet na ljudski šoli in ga učitelj nikakor ne sme v nemar puščati, se najprilicneje združi z čitanjem.

Da bi se v tem ne izgrešila prava mera in da bi se ognili površnosti ali pa preobširnosti, je velike važnosti, ako se tvarina gledé na pouk iz zdravjeslovja pregleda. V sledečem si usojam svoje misli o primernem pouku iz zdravjeslovja objaviti, kakor bi utegnil potrebam ljudskih šol zadoščati. Če se mi vrine kaka napaka ali pomota, naj mi jo cenjeni bralci naznanijo in popravijo. Na ta način nam bo naše šolsko časnikarstvo prineslo oni hasek, zaradi katerega se izdaje, namreč hasek nadaljnega izobraževanja ljudskih učiteljev.

Kakor sem že v napisu povedal, se bodem naslanjal na drugo in tretjo čitanko, ter bodem v berilih, ki so temu namenu najbolj primerna, skušal pokazati, v katerem obsegu bi se moglo s pridom poučevati v zdravjeslovji, ker sta te čitanki na naših slovenskih šolah najbolj razširjeni.

A. Drugo berilo.

31. „Zdravi udje“ str. 27.

Vsebina: Od dolge hoje utrujen čevljarski pomagač Jože, ki se mora samo s

kupico piva in koscem črnega kruha zadovoljiti, zavida nekega v svoji kočiji sedečega gospoda zaradi njegove pečenke in izbranega vina, s kojim se ta, ne da bi stopil iz voza, more okrepčati. To zapazi ptuji gospod ter vpraša pomagača, bi li ne hotel menjati ž njim. Slednji je z veseljem pripravljen, a se takoj skesa, ko se prepriča, da mora gospod po bergljah hoditi.

Obseg pouka: Zdravje je več vredno, kakor vsi zakladi na svetu. Če si zdrav, si bogat in srečen. Ako bi ti kdo tisoče goldinarjev ponujal za roko, nogo ali okó, še pogledal bi jih ne. Bolni ali pohabljeni bogatin je ubožec tudi pri pečenki in najboljšem vinu, zdravi revež je bogat in srečen tudi pri najbolj priprosti jedi in pri vodi. Zahvalite Boga, da imate zdrave ude in skrbite, da jih ne pohabite. Zlasti vas svarim pred skakanjem raz visokih krajev ali pred plezanjem na drevesa, s katerih je že marsikdo padel ter si zlomil nogo ali roko.

32. „Čuti“ str. 28.

Vsebina: Čuti gledé njihovih znakov in opravkov.

Obseg pouka: Varuj oči! Ne beri o mraku ali pri mesečnem svitu, še manj na solnci! Ne napenjaj predolgo očij pri branji ali predrobnih ročnih delih, tudi ne drži očij preblizu, da ne postaneš kratkoviden. Predolga opravila pri luči, zlasti pri slabi, za oči niso dobra. Kadenje je očem tudi kvarljivo, ker z dimom puhtimo sajaste skeleče praščke v oči. Prevelike